

Przegląd Prawno-Ekonomiczny

REVIEW OF LAW, BUSINESS & ECONOMICS

kwiecień-maj-czerwiec

Nr 47
(2/2019)

WYDZIAŁ ZAMIEJSCOWY
PRAWA I NAUK
O SPOŁECZEŃSTWIE | **KUL**

WYDAWCA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II | Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Społeczeństwie
w Stalowej Woli

ADRES REDAKCJI

Redakcja „Przeglądu Prawno-Ekonomicznego” | 37-450 Stalowa Wola, ul. Ofiar Katynia 6a |
e-mail: ppe@kul.pl

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

dr Artur Lis – redaktor naczelny (editor-in-chief) | dr David W. Lutz (Holy Cross College w Notre Dame, USA) | dr Dariusz Żak – zastępcy redaktora naczelnego (associate editors) | dr hab. Grzegorz Wolak – sekretarz redakcji (administrative editor) | dr hab. Piotr T. Nowakowski – redaktor ds. międzynarodowych (international editor) | dr hab. Filip Ciepły, dr Isaac Desta (Holy Cross College w Notre Dame, USA), dr Dorota Tokarska, dr Dominik Tyrawa, dr Timothy Wright (Holy Cross College w Notre Dame, USA) – redaktorzy tematyczni (subject editors) | dr Piotr Pomorski – redaktor statystyczny (statistical editor) | mgr Agnieszka Lis – redaktor językowy polskojęzyczny (Polish-language editor) | mgr Tomasz Deptuła (USA) – redaktor językowy anglojęzyczny (English-language editor) | prof. dr hab. Nikolaï Gołowaty (UKRAINA) – redaktor językowy rosyjskojęzyczny | dr Judyta Przyłuska-Schmitt – redaktor konsultant (consulting editor) | mgr Rafał Podlesny – redaktor techniczny (layout editor)

RADA NAUKOWA

ks. prof. dr hab. Antoni DĘBIŃSKI (Rektor KUL Lublin) | prof. dr hab. Thomas BURZYCKI (Holy Cross College w Notre Dame, USA) | prof. dr hab. Wiktor CZĘPURKO (Ukraina) | dr hab. Leszek CWIĘKA (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Czesław DEPTUŁA (KUL Lublin) | dr hab. Marzena DYJAKOWSKA (KUL Lublin) | abp. prof. dr hab. Andrzej DZIĘGA (Szczecin) | dr hab. Krzysztof GRZEGORCZYK (Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu) | nadkom. dr Dominik HRYSZKIEWICZ (Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie) | prof. dr hab. Aleks JUDASZEW (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | prof. dr hab. Marian KOZACZKA (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Andrzej KUCZUMOW (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Pantelis KYRMIZOGLU (Alexander TEI of Thessaloniki, Greece) | dr hab. Antoni MAGDOŃ (KUL Stalowa Wola) | ks. prof. dr hab. Henryk MISZTAŁ (KUL Lublin) | prof. dr hab. Wojciech NASIEROWSKI (University of New Brunswick) | prof. dr hab. Jurij PACZKOWSKI (Ukraina) | prof. dr hab. Pylyp PYLYPENKO (Ukraina) | prof. dr hab. Anton STASCH (European Akademy of Technology & Management, Oedheim Niemcy) | prof. dr hab. Tomasz WIELICKI (California State University, Fresno) | ks. dr hab. Krzysztof WARCHAŁOWSKI (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)

RECENZENCI ZEWNĘTRZNI

dr hab. Leszek BIELECKI (Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych w Kielcach) | dr Walentyn GOŁOWCZENKO (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | dr hab. Mirosław KARPIUK (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) | dr Barbara Lubas (Nadbużańska Szkoła Wyższa w Siemiatyczach) | prof. dr hab. Oleksander MEREŻKO (Ukraina) | dr Kiril MURAWIEW (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | dr Łukasz Jerzy PIKULA (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) | ks. dr hab. Tomasz RAKOCZY (Uniwersytet Zielonogórski) | dr hab. Krystyna ROSŁANOWSKA-PLICHCIŃSKA (Wyższa Szkoła Zarządzania i Ekologii w Warszawie) | dr hab. Piotr RYGUŁA (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) | dr hab. Romuald SZEREMIETIEW (Akademia Obrony Narodowej) | prof. dr hab. Jerzy Tomasz SZKUTNIK (Politechnika Częstochowska) | prof. dr hab. Dariusz SZOPER (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) | dr hab. Andrzej SZYMAŃSKI (Uniwersytet Opolski) | dr Agnieszka OGRODNIK-KALITA (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie)

DRUK I OPRAWA

VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI | ul. Ks. Witolda 7-9, 71-063 Szczecin | tel. 91 812 09 08 |
e-mail: druk@volumina.pl

ISSN 1898-2166 | Nakład 300 egz.

Spis treści

Artykuły

KRZYSZTOF BOKWA, IWO JAROSZ *Zdradziłeś – zapłać? Cywilnoprawne konsekwencje zdrady małżeńskiej i ich współczesna erozja* | 12

MAGDALENA STOPIAK *Relacja między oświadczeniami woli a oświadczeniami wiedzy* | 30

TOMASZ PIOTROWSKI *Prawo do rozpowszechniania wizerunku sportowca* | 43

GABRIELA SACHA *Sztuczna inteligencja a prawo autorskie* | 63

ARKADIUSZ KROKOWSKI *Pośrednie, umowne ograniczenie umocowania prokurenta współnika spółki cywilnej przez umowę spółki skuteczne wobec osób trzecich* | 78

KAROLINA PAŁKA, MAREK STOLORZ *Prosta spółka akcyjna na Słowacji – ogólna charakterystyka i wybrane problemy* | 94

ŁUKASZ CHYLA *Czy wystarczający jest próg wyłączenia prospektu emisyjnego na poziomie 2,5 mln EURO?* | 106

JAROSŁAW KOWALSKI *Wady i zalety postępowań odrębnych na przykładzie postępowania upominawczego i elektronicznego postępowania upominawczego* | 124

ANNA MARIA BARAŃSKA *Skuteczność wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia orzeczenia złożonego przed jego ogłoszeniem* | 136

MATEUSZ KORZENIAK, MATEUSZ SZURMAN *Przestępstwo manipulacji instrumentami finansowymi - analiza jurydyczna na tle regulacji rozporządzenia MAR i dyrektywy MAD II* | 154

KAMIL LEŚNIEWSKI *Słów kilka o instytucji wspólnych zespołów śledczych w przyrządzie polskiej procedury karnej* | 173

KAROL JUSZKA *Czynniki dotyczące podjęcia na nowo umorzonego postępowania przygotowawczego w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych* | 195

KAROLINA PALKA *Przestępstwo zniszczenia i uszkodzenia dziedzictwa archeologicznego w słowackim prawie karnym* | 205

MARLENA STRADOMSKA *Kryptowaluty jako zagrożenie dla systemu jednostki – analiza prawno – psychologiczna* | 222

PAULINA KOWALSKA *Udział radnego w głosowaniu a jego interes prawny* | 234

ANDRZEJ MICHALIK *Prawnopodatkowe konsekwencje udziału kościelnych osób prawnych w rozwijaniu sektora spółdzielni socjalnych osób prawnych* | 250

MAGDALENA MICHALSKA *Miejsce sądownictwa polubownego w polskim porządku konstytucyjnym* | 274

DOMINIK TYRAWA *Autostrada i droga ekspresowa jako obszar quasi specjalny w systemie dróg publicznych* | 291

PIOTR OLEJNICZAK *Problemy praktyczne związane z ustaleniem podmiotu opodatkowania podatkiem od nieruchomości* | 305

TRISTAN SKUPNIEWICZ *Geneza i rozwój standardów emisji spalin pojazdów w Unii Europejskiej* | 319

ŁUKASZ PIKUŁA *Christian Thomasius i koniec tradycji scholastycznej w nauce prawa* | 332

KRZYSZTOF BOKWA *„Baron Cygański” J. Straussa – spojrzenie prawne* | 355

KAROL SKOREK *Krytyka austriackiej szkoły ekonomicznej w ujęciu Oskara Langego* | 380

MARCIN MOLENDĄ, MARTA KRUHLAYĄ *Planowanie zasobów ludzkich w przedsiębiorstwie turystycznym* | 394

Glosa

TOMASZ RAKOCZY *Wykładnia językowa i celowościowa przepisu zawierającego katalog osób, którym przysługuje świadczenie pielęgnacyjne. Glosa do wyroku WSA w Poznaniu z dnia 29 czerwca 2017 r., II SA/Po 307/17 | 407*

SŁAWOMIR ZWOLAK *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 27 września 2016 r., II OSK 3152/14 | 422*

Tekst źródłowy

ARTUR LIS *O humanitarnym nawracaniu pogan w świetle bulli Honoriusza III | 433*

Contents

Articles

KRZYSZTOF BOKWA, IWO JAROSZ *You betray – you must pay? Civil-law consequences of adultery and the modern erosion thereof* | 12

MAGDALENA STOPIAK *Relation between statements of will and statements of knowledge* | 30

TOMASZ PIOTROWSKI *Right to disseminate the image of an athlete* | 43

GABRIELA SACHA *Copyright and Artificial Intelligence* | 63

ARKADIUSZ KROKOWSKI *The issue of limiting indirectly the scope of powers of procuration in respect of third parties by creating the right to represent the partner in the civil law related partnership agreement* | 78

KAROLINA PALKA, MAREK STOLORZ *Simple joint stock company in Slovakia - general characteristics and selected problems* | 94

ŁUKASZ CHYLA *Is 2.5 million EUR prospectus exemption threshold enough?* | 106

JAROSŁAW KOWALSKI *The advantages and disadvantages of separate proceedings by the case of writ proceedings and electronic writ-of-payment proceedings* | 124

ANNA MARIA BARAŃSKA *Effectiveness of the motion for drawing and providing of the statement of reasons of the verdict submitted before it's announcement* | 136

MATEUSZ KORZENIAK, MATEUSZ SZURMAN *Market manipulation offence – juridical analysis under Market Abuse Regulation and Market Abuse Directive 2* | 154

KAMIL LEŚNIEWSKI *A few words about joint investigation teams from the perspective of Polish criminal procedure* | 173

- KAROL JUSZKA *Factors connected with resume preparatory criminal proceedings in the judgments issued by the Supreme Court and common courts* | 195
- KAROLINA PALKA *The crime of damaging and devaluation of archaeological heritage in Slovak criminal law* | 205
- MARLENA STRADOMSKA *Cryptocurrencies as a threat to the individual's system - legal and psychological analysis* | 222
- PAULINA KOWALSKA *Participation of the councillor in the voting and his legal interest* | 234
- ANDRZEJ MICHALIK *Legal and tax consequences of support church legal person in development of social cooperative movement* | 250
- MAGDALENA MICHALSKA *The position of arbitration in Polish constitutional order* | 274
- DOMINIK TYRAWA *Motorway and expressway as quasi special on public roads* | 291
- PIOTR OLEJNICZAK *Practical problems related to determining the subject of real estate taxation* | 305
- TRISTAN SKUPNIEWICZ *The origin and development of vehicle emissions standards in the European Union* | 319
- ŁUKASZ PIKUŁA *Christian Thomasius and the end of the scholastic tradition in the science of law* | 332
- KRZYSZTOF BOKWA *„The Gypsy Baron” by J. Strauss – a legal view* | 355
- KAROL SKOREK *Criticism of the Austrian school of economics in terms of Oskar Lange* | 380
- MARCIN MOLENDĄ, MARTA KRUHLAYĄ *Human resources planning in a tourist enterprise* | 394

Gloss

TOMASZ RAKOCZY *Linguistic and system interpretation of the legal article including the catalogue of persons entitled to nursing benefit. Gloss to the decision of WSA of Poznan from 29th of June 2017, II SA/Po 307/17* | 407

SŁAWOMIR ZWOLAK *Gloss to the judgment of the Supreme Administrative Court of 27 September 2016, file ref. II OSK 3152/14* | 422

Source text

ARTUR LIS *On the humanitarian conversion of pagans in the boulevard of Honorius III* | 433

Krzysztof Bokwa, Iwo Jarosz

Zdradziłeś – zapłać? Cywilnoprawne konsekwencje zdrady małżeńskiej i ich współczesna erozja

You betray – you must pay? Civil-law consequences of adultery and the modern erosion thereof

1. Wstęp

Kwestia majątkowego wynagrodzenia szkód o niemajątkowym charakterze to problem zajmujący uwagę nauki i praktyki prawa w Polsce, szczególnie w ostatnich latach. Na bazie doświadczeń państw zachodnich, szczególnie anglosaskich, wydaje się to logicznym – choć niewolnym od patologii i niepożądanych zjawisk – kierunkiem rozwoju prawa deliktów w systemie gospodarki rynkowej. Przedmiotem orzeczniczych i doktrynalnych kontrowersji, nie tylko w polskim prawie cywilnym, ale także i żywych emocji nie-prawników, jest możliwość skonstruowania cywilnego roszczenia o zadośćuczynienie za zdradę, cudzołóstwo, czy też – szerzej – za spowodowanie rozpadu małżeństwa.

Kwestia ta uległa na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci doniosłej ewolucji, również ze względu na zjawisko prywatyzacji prawa rodzinnego¹, najmocniej dotykające i najsilniej postulowane w zakresie prawa małżeńskiego². Najkrócej podsumowuje je następujące twierdzenie: „Rola sądu powinna koncentrować się na ochronie osób wymagających szczególnej troski przed nadużyciami,

---

¹ Zob. np.: J. Herring, *Family law*, Dorset 2017, s. 23; C. Barton, *Contract – A Justifiable Taboo?*, [w:] R. Probert (red.), *Family Life and the Law*, Oxford 2007; J. B. Singer, *The Privatization of Family Law*, 1992 Wis. L. Rev., s. 1443.

² C. Sunstein, R.H. Thaler, *Privatizing Marriage*, *The Monist* 3-4/2008, s. 377-387; ciż, 15: *Privatizing Marriage*, [w:] *Nudge. Improving decisions about health, wealth and happiness*, New Haven & London 2008.

wiktylizacją i wykorzystywaniem, a sądy powinny unikać interwencji w życie rodzinne, chyba że przynosi ona wyraźne korzyści dzieciom lub dorosłym wymagającym szczególnej troski³. Podejście prawodawców do kwestii moralnej oceny zachowań życia prywatnego, szczególnie problematyki wchodzenia w relacje intymne, wydaje się zmieniać w ślad za zmianami społecznych wyobrażeń na ten temat⁴. Aż do XX w. cudzołóstwo traktowane było w cywilizacji europejskiej, opartej na chrześcijaństwie, jako czyn wysoce naganny moralnie i szkodliwy społecznie, a w efekcie – penalizowany.

Celem niniejszego artykułu jest komparatystyczna rekapitulacja stanowisk innych systemów prawnych co do możliwości dochodzenia zadośćuczynienia za zdradę małżeńską (w szczególności systemu *common law*, ale również systemów kontynentalnych bliskich polskiemu, mianowicie niemieckiemu i austriackiemu). Na kanwie tych rozważań, biorąc także pod uwagę dotychczas zgłaszane w doktrynie postulaty co do możliwości dochodzenia zadośćuczynienia za zdradę w prawie polskim, autorzy przejdą do omówienia i krytyki dotyczącego tej kwestii niedawnego, doniosłego wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2018 r., IV CNP 31/17⁵.

2. Common law

Prawo anglosaskie, tj. *common law*, wykształciło całą gamę instrumentów (podstaw prawnych powództw – *actions*⁶) dla ochrony roszczeń majątkowych zdradzonego małżonka⁷. Zważywszy na ewolucyjny, precedensowy charakter tworzenia norm prawnych w tym systemie uznać można, że świadczy to o długotrwałym i powszechnie przyjmowanym przeświadczeniu o zasadności żądania finansowego wynagrodzenia tego rodzaju krzywdy.

Co symptomatyczne, pierwotnie roszczenia tego rodzaju przysługiwały wyłącznie mężowi i wyłącznie wobec osoby trzeciej (tj. kochanka żony)

---

³ Pochodzące z wytycznych brytyjskich Sekretarzy Stanu JKM do spraw sprawiedliwości i edukacji oraz ministra walijskiego rządu ds. zdrowia i spraw społecznych, zlecających opracowanie wspólnego raportu o praktyce prawa i sądownictwa rodzinnego; zob. D. Norgrave, *Family justice review*, Londyn 2012, Aneks A, s. 182.

⁴ Zob. K. Banasik, *Bigamia w polskim prawie karnym*, [w:] „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 9, s. 58-77.

⁵ LEX nr 2621125.

⁶ Black's Law Dictionary 33 (9th ed. 2009);

⁷ Zob. J. D. Weinstein, *Adultery, Law, and the State: A History*, [w:] *Hastings Law Journal*, Vol. 38, 1986, s. 195 i n.

- wynikało to z asymetrycznego postrzegania ról i obowiązków małżeńskich i przedmiotowego traktowania kobiety, które jednak, paradoksalnie, uwalniało ją w tym wypadku od (przynajmniej materialnej) odpowiedzialności⁸. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że anglikanizm, inaczej niż protestanckie denominacje reformowane, od swego zarania stał na stanowisku nierozwiązywalności małżeństwa⁹.

Deliktem¹⁰ związanym z cudzołóstwem jest w prawie anglosaskim *criminal conversation*¹¹; stanowił on podstawę dla roszczenia męża za zdradę żony wobec jej kochanka¹². Wywodził się on najprawdopodobniej ze służącego ochronie mienia *tort of trespass*¹³, w tym też kontekście niekoniernie dziwi, że możliwość dochodzenia naprawienia szkody z tytułu tego deliktu przysługiwała niezależnie od psychicznego nastawienia żony do czynu (zgody lub jej braku)¹⁴. Podkreślić trzeba bowiem, że *criminal conversation* dotyczy zdrady rozumianej jako fizyczne odbycie stosunku¹⁵. W Anglii powództwa z tego tytułu były szeroko rozpowszechnione w XVIII i XIX w.¹⁶, budząc szerokie zainteresowanie publiczne, również ze względu na częstokroć niezwykle wysokie kwoty zasądanych rekompensat¹⁷. W Anglii i Walii delikt ten zarzucono w 1857 r., w Irlandii jednak dopiero w 1981 r.

Na przestrzeni XX w. możliwość dochodzenia roszczeń na tej podstawie została także zniesiona w większości stanów USA, ustawowo bądź poprzez

⁸ Zob. Ł. Jaroszewski, *Prawo rodzinne: Zadośćuczynienie za zdradę małżeńską*, <http://llegal.pl/prawo-rodzinne-zadosuczynienie-za-zdrade-malzenska/> [dostęp online: 20 maja 2019].

⁹ W przedmiocie anglikańskiej nauki moralnej zob. np.: P.H. Sedgwick, *The origins of Anglican moral theology*, Leiden-Boston 2019, s. 6, 7, 170, 251.

¹⁰ Dla klarowności wywodu autorzy przyjmują takie tłumaczenie pojęcia *tort*, mimo pewnych zastrzeżeń metodologicznych i pojęciowych.

¹¹ *Conversation* należy w tym wypadku rozumieć jako archaiczny eufemizm na określenie stosunku płciowego; zob. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/conversation> [dostęp online: 20 maja 2019].

¹² *Black's Law Dictionary* 430 (9th ed. 2009); zob. np. wyrok Tajnej Rady Wielkiej Brytanii (*Privy Council*) z dnia 28 lutego 1952 r. w sprawie John Lemm v Thomas Alexander Mitchell (Hong Kong) [1912] UKPC 25.

¹³ Zob. wyrok Sądu Najwyższego Pensylwanii (*Supreme Court of Pennsylvania*) z dnia 14 listopada 1949 r. w sprawie Antonelli v. Xenakis, 363 Pa. 375.

¹⁴ R.F.V. Heuston, *Salmond on the Law of Torts*, London 1996, s. 358.

¹⁵ Zob. np. wyrok Sądu Apelacyjnego Teksasu do Spraw Cywilnych z siedzibą w Tyler w sprawie McMillan v. Fenselthal, 482 S.W.2d 9, Tex.Civ.App.-Tyler, 18 maja 1972 r.

¹⁶ B. Overton, *Fictions of Female Adultery, 1684–1890: theories and circumtexts*, Basingstoke 2002, s. 127.

¹⁷ Np. w sprawie *Cloncurry v. Piers* z 1807 r. na rzecz zdradzonego męża zasądzono zadośćuczynienie w kwocie 20 tysięcy funtów, tj., według aktualnej siły nabywczej, ok. 10 milionów złotych (!). Dane za: <http://www.in2013dollars.com/uk/inflation/1807?amount=20000> [dostęp online: 20 maja 2019].

orzecznictwo. Do chwili obecnej jednak szczególnie głośne są przypadki procesów na gruncie *criminal conversation* w Karolinie Północnej¹⁸, gdzie nie powiodła się próba usunięcia tego deliktu przez orzecznictwo¹⁹. W amerykańskim orzecznictwie wykształciła się możliwość niezwykle szerokiego żądania zadośćuczynienia na jego podstawie – potencjalnie nawet od pracodawcy małżonka, który dopuścił się zdrady podczas podróży służbowej²⁰.

W systemach common law nie tylko zdrada małżeńska traktowana jest jako delikt; pojawiły się również *actions*, umożliwiające dochodzenie materialnej kompensaty za krzywdę wywołaną nie tylko fizyczną zdradą małżonka, ale i rozbiciem więzów małżeńskich. Do takich należy *alienation of affections*, stanowiąca podstawę dla żądania rekompensaty finansowej za zniszczenie uczucia między małżonkami, z reguły prowadzące do rozwodu; może tu zatem wchodzić w grę sam flirt²¹. Podobnym deliktem jest *breach of promise*, dotyczący sytuacji, w której mężczyzna zrywa zaręczyny, co z kolei rodzi roszczenie o rekompensatę pieniężną w postaci *heart balm*²² (mianem *heart-balm suits* określano zresztą zbiorczo pozwy związane z dochodzeniem roszczeń wyżej omówionych).

Problematyka majątkowego zadośćuczynienia za zdradę małżeńską pojawia się również w prawie Republiki Południowej Afryki, w której także częściowo obowiązuje system *common law*. Kwestii tej poświęcony był ważny wyrok tamtejszego Sądu Konstytucyjnego w sprawie DE v RH z dnia 19 czerwca 2015 r. sygn. akt CCT 182/14²³. W obszernym uzasadnieniu tego orzeczenia skonstatowano, iż „w obecnej dobie i epoce błędnym wydaje się ujmowanie wierności małżeńskiej w kategoriach pieniężnych”²⁴; co więcej, skonstatowano iż „dalsze

¹⁸ Zob. np. <https://wiadomosci.wp.pl/kochanka-zaplaci-9-mln-dolarow-za-kradziez-mezaz-6036294501397121a> [dostęp online: 20 maja 2019].

¹⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego Karoliny Północnej (*North Carolina Court of Appeals*) ws. Cannon v. Miller, 71 N.C. App. 460, 322 S.E.2d 780 (1984), uchylony jednak przez stanowy Sąd Najwyższy (*North Carolina Supreme Court*).

²⁰ Vide sprawa *Smith v. Lee*, 2007 U.S. Dist. LEXIS 78987 przed *Federal District Court for the Western District of North Carolina*. Na jej kanwie w Karolinie Północnej taką możliwość wyłączono ustawowo w 2009 r. - zob. *North Carolina General Statutes*, § 52-13 lit. c.

²¹ H. Hunter Brunton, *The Questionable Constitutionality of Curtailing Cuckolding: Alienation of Affection and Criminal Conversation Torts*, [w:] *Duke Law Journal*, Vol. 65/2016, s. 759 i n.

²² *Heart Balm Acts*, [w:] *West's Encyclopedia of American Law*, edition 2 (2008), <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Heart+Balm+Acts> [dostęp online: 20 maja 2019].

²³ Pełny tekst orzeczenia: <http://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2015/18.html> [dostęp online: 20 maja 2019].

²⁴ Ibidem, pkt 63 wyroku: *at this day and age it just seems mistaken to assess marital fidelity in terms of money*; tłum. własne.

istnienie roszczenia „niewinnego małżonka” o zadośćuczynienie za cudzołóstwo nie umacnia w niczym fundamentów stabilnego i spokojnego małżeństwa²⁵.

3. Prawo niemieckie i austriackie

Możliwość dochodzenia majątkowej kompensaty krzywdy, związanej ze zdradą czy porzuceniem, nie ogranicza się bynajmniej do strefy obowiązywania *common law*. Regulacje dotyczące tej kwestii istnieją (bądź do niedawna obowiązywały) także w strefie prawa kontynentalnego. Szczególnie ciekawym przykładem są tu systemy: niemiecki i austriacki – geograficznie i historycznie bardzo wszak bliskie polskiemu, jak i sobie wzajemnie.

W obowiązującym po dziś dzień, niemieckim kodeksie cywilnym z 1900 r. (BGB²⁶), w pierwszych przepisach jego księgi 4., obejmującej prawo rodzinne, uregulowane są przepisy dotyczące zaręczyn (*Verlöbnis*). W kontekście tematyki niniejszego artykułu na szczególną uwagę zasługuje treść zawartego tamże, aczkolwiek nieobowiązującego już § 1300 BGB. Przewidywał on możliwość dochodzenia *Kranzgeld* (dosł. „pieniędzy za wianek”), czyli finansowej rekompensaty za „utrata niewinności”²⁷. Chodziło o sytuację, w której kobieta zdecydowała się na odbycie stosunku z narzeczonym, po czym zaręczyny zostały zerwane. Roszczenie to co do zasady było niezbywalne i niedziedziczne, o ile nie zostało stwierdzone umownie lub sądownie (§ 1300 ust. 2 BGB). Była to zatem instytucja *sui generis* odpowiedzialności deliktowej, zdradzająca podobieństwo zarówno do anglosaskiego *breach of promise* – w zakresie w jakim przewidywała odpowiedzialność za zerwanie zaręczyn, jak i do *criminal conversation* – o tyle, o ile odpowiedzialność związana była nie z czynnością o wymiarze czysto mentalnym, lecz z fizycznym uwiedzeniem.

Instytucję *Kranzgeld* już w drugiej połowie XX w. uznawano jednak w RFN za anachroniczną, a wręcz niekonstytucyjną, skutkiem czego orzecznictwo zawężyło stopniowo możliwość jego zasądzenia, aż do faktycznej eliminacji § 1300 BGB z obrotu prawnego u progu lat 90-tych²⁸. Niemiecki ustawodawca ostatecznie usunął go z kodeksu przy okazji większej reformy prawa rodzinnego ustawą

²⁵ Ibidem, pkt 71 wyroku: *the continued existence of a claim for damages for adultery by the “innocent spouse” adds nothing to the lifeblood of a solid and peaceful marriage*; tłum. własne.

²⁶ *Bürgerliches Gesetzbuch*, ustawa z dnia 18 sierpnia 1896 r. (RGBl. S. 195).

²⁷ Zob. *Kranzgeld*, [w:] *Rechtslexikon.net*, <http://www.rechtslexikon.net/d/kranzgeld/kranzgeld.htm> [dostęp online: 20 maja 2019].

²⁸ Zob. postanowienie Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 lutego 1993 r., sygn. akt Az. 1 BvR 39/93, FamRZ 1993, 662.

z dnia 4 maja 1998 r.²⁹. Uchylenie § 1300 BGB, jak się wydaje, usunęło w efekcie jedyną istniejącą dotąd możliwość dochodzenia tego typu roszczeń w prawie niemieckim; tamtejsze orzecznictwo stoi bowiem na stanowisku niedopuszczalności zasądzania zadośćuczynienia na zasadach ogólnych za porzucenie, cudzołóstwo czy zdradę małżeńską³⁰.

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w prawie austriackim, którego fundamentem jest przeszło dwustuletni kodeks cywilny ABGB³¹. W przeciwieństwie do ustawodawstwa niemieckiego, a podobnie jak w prawie polskim, nigdy nie przewidziano w nim wprost możliwości dochodzenia zadośćuczynienia za krzywdę wywołaną cudzołóstwem lub porzuceniem. Kwestia finansowego zadośćuczynienia za zdradę małżeńską była jednak przedmiotem orzecznictwa austriackiego OGH³². W precedensowym wyroku z dnia 20 lutego 2003 r., sygn. akt 6 Ob 124/02g³³, OGH wykluczył taką możliwość, stwierdzając, że: „Małzonek, który dowiaduje się o zdradzie współmałżonka, ma możliwość zakończenia małżeństwa, a przez to i stanu cierpienia, spowodowanego przez niewiernego (współmałżonka) oraz powiązanego z nim upokorzenia”³⁴; podkreślono zresztą, że takie rozstrzygnięcie koresponduje z orzecznictwem niemieckim.

Niezależnie od powyższego, w wyroku z dnia 12 kwietnia 2011 r., sygn. akt 4 Ob 8/11x³⁵, OGH przyznał zadośćuczynienie za krzywdę zdradzonemu małżonkowi, przeciwko któremu była żona nastawiła wspólne dzieci. Wskutek tego nie chciały one utrzymywać kontaktu z ojcem, który siłą rzeczy utracił z nimi więź. Na ten właśnie wyrok powoływał się skarżący w sprawie wynikłej przed OGH

---

²⁹ *Gesetz zur Neuordnung des Eheschließungsrechts (Eheschließungsrechtsgesetz – EheschlRG)*, Bundesgesetzblatt Nr. 25 vom 8.05.1998.

³⁰ Sprzeciwia się zresztą temu brzmienie § 253 BGB, ograniczające możliwość dochodzenia zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową (*immaterieller Schaden*) w sytuacjach nieprzewidzianych w ustawie, a zarazem nie dotyczących uszkodzeń ciała, naruszenia zdrowia ani wolności (w tym seksualnej).

³¹ *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*, JGS Nr. 946/1811.

³² *Oberste Gerichtshof*, austriacki odpowiednik Sądu Najwyższego.

³³ Pełny tekst orzeczenia: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20030220_OGH0002_0060OB00124_02G0000_000 [dostęp online: 20 maja 2019].

³⁴ *Der Ehepartner, der von einer Eheverfehlung des anderen erfährt, hat es in der Hand, die Ehe und damit den Leidenszustand, der durch die Untreue des anderen und die damit verbundenen Demütigungen hervorgerufen wird, zu beenden*; tłum. własne.

³⁵ Pełny tekst orzeczenia: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20110412_OGH0002_0040OB00008_11X0000_000 [dostęp online: 20 maja 2019].

niedługo później (wyrok z dnia 1 sierpnia 2012 r., sygn. akt 1 Ob 134/12f)³⁶, żądając przyznania bezpośredniego zadośćuczynienia za zdradę małżeńską. Jak jednak stwierdził sąd, wysnuta przez skarżącego analogia była zbyt daleko idąca, gdyż nie można zrównywać relacji między małżonkami z relacją między rodzicem i dzieckiem.

Na uwagę zasługuje argumentacja OGH w tym zakresie. Stwierdzono mianowicie, że odmienność natury tych relacji wynika z tego, że o ile zerwanie relacji z dzieckiem jest trwałe i nieodwracalne, o tyle w przypadku małżeństwa możliwe jest zawarcie kolejnego. Niewątpliwie jest to znamienne i uderzająco stanowisko, świadczące o zasadniczej zmianie sposobu rozumienia instytucji małżeństwa, które dotąd w europejskiej tradycji prawnej, zwłaszcza krajów katolickich, traktowano było jako coś trwałego i nierozzerwalnego. W efekcie austriaccy sędziowie podzielili stanowisko wcześniejszych instancji, stojąc na stanowisku, że zarówno niewierny małżonek, jak i jego kochanek lub kochanka nie są zobowiązani do zapłaty zadośćuczynienia małżonkowi zdradzonemu.

Co za tym idzie, w prawie austriackim – podobnie jak w systemie niemieckim – uznaje się współcześnie za niedopuszczalne żądanie zadośćuczynienia za krzywdę wywołaną cudzołóstwem³⁷. Na marginesie warto natomiast zauważyć, że dopuszcza się w szerokim zakresie zasadność roszczeń o zwrot szkody majątkowej, nawet pośrednio związanej z rozpadem małżeństwa (np. koszt terapii małżeńskiej)³⁸.

4. Prawo polskie – w poszukiwaniu podstaw odpowiedzialności za zdradę

Polskie prawo rodzinne oparte jest na założeniu, że podstawową cechą małżeństwa jest jego trwałość³⁹. Jej konsekwencją są ustawowe instrumenty ochrony tej trwałości oraz małżeństwa jako takiego⁴⁰. Przez pewien czas rozważano możli-

³⁶ Pełny tekst orzeczenia: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20120801_OGH0002_0010OB00134_12F0000_000 [dostęp online: 20 maja 2019].

³⁷ Na gruncie oryginalnego brzmienia ABGB z 1811 r. przyznanie zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową traktowane było jako wyjątek, możliwy w enumeratywnie wskazanych sytuacjach.

³⁸ M. Streitmayer, *Ehebruch und Schadenersatz*, Graz 2011, s. 69.

³⁹ O trwałości jako definiującej cesze małżeństwa m.in.: K. Gromek, [w:] K. Gromek (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Legalis/el. 2018, komentarz do art. 1 ustawy, nb. 2.

⁴⁰ Przykładowo można tutaj wymienić ukształtowanie przesłanek rozwodu i separacji, charakteryzujące się wymogiem istnienia obiektywnych przesłanek (oderwanie od czysto wolicjonalnej

wość poszukiwania w polskim porządku prawnym podstaw do konstruowania roszczeń o majątkową kompensację krzywdy wywołanej zdradą małżeńską. Rozwiązanie takie było zresztą konsekwentnym rozwinięciem linii znanej już polskiemu prawu. Sąd Najwyższy w niedawnym wyroku zaprzeczył jednak, aby taka możliwość istniała.

Wybiwszy się na niepodległość po przeszło 120 latach zaborów, państwo polskie funkcjonowało w ramach prawnych utworzonych przez państwa zaborcze. Oczywiście częścią historii polskiego prawa są więc instytucje takie jak omówiony wyżej *Kranzgeld*, lecz także uregulowania praw dzielnicowych dotyczące odpowiedzialności za zerwanie zaręczyn⁴¹. Nie jest obcy polskiemu prawu rodzinnemu przypadek ustawowej regulacji kwestii odpowiedzialności majątkowej za szkodę wywołaną rozwodem (którego drugą najczęstszą przyczyną obecnie, za niezgodnością charakterów, jest niewierność małżeńska⁴²). W artykule 29 dekretu Prawo małżeńskie⁴³ przewidywano możliwość zasądzenia, od małżonka winnego rozwodu na rzecz małżonka niewinnego, m.in. zadośćuczynienia „za krzywdę moralną”. Konieczne było objęcie zadośćuczynienia żądaniem małżonka⁴⁴. Zadośćuczynienie za krzywdę wywołaną rozwodem powinno być zasądzone w pieniądzu⁴⁵, i skalkulowane w stopniu odpowiadającym stanowi majątkowemu i zarobkom małżonka winnego oraz dotkliwosci krzywdy⁴⁶. Co interesujące, wskutek rozwiązań proceduralnych o charakterze intertemporalnym przez trzy lata po wejściu w życie dekretu istniała możliwość ustalenia takiego zadośćuczynienia przez strony, w sposób w zasadzie wiążący sąd⁴⁷. Jak

---

koncepcji rozwodu), proceduralne aspekty postępowań w sprawie rozwodów i separacji, zakładające m.in.: silną sądową weryfikację przesłanek rozwodu bądź separacji, obligatoryjny dowód z przesłuchania stron (art. 432 zd. 1 k.p.c.), dopuszczalność skierowania stron do przymusowej mediacji (art. 436 § 1 k.p.c.), możliwość zawieszenia postępowania w przypadku, gdy sąd nabierze przekonania, że istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa (art. 440 § 1 k.p.c.).

⁴¹ W. L. Jaworski, *Prawo cywilne na ziemiach polskich, Tom I. Źródła. Prawo małżeńskie osobowe i majątkowe*, Warszawa-Kraków 1919, s. 40.

⁴² Rocznik Demograficzny 2016 Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa 2016, s. 249.

⁴³ Dekret z dnia 25 września 1945 r. – Prawo małżeńskie (Dz.U. z 1945 r., nr 48, poz. 270, ze zm.).

⁴⁴ J. Witecki, *Prawo małżeńskie. Komentarz*, Łódź 1946, s.49.

⁴⁵ Brak było bowiem podstaw do wyłączenia ogólnej zasady z art. 159 k.z. (rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań, Dz.U. z 1933 r. nr 82 poz. 598 ze zm.), odmiennie niż np. w wypadku przedwojennej ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, której art. 1 ust. 2 przewidywał możliwość zadośćuczynienia w naturze, zob. R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 292. Por. także: F. Zoll, *Zobowiązania w zarysie*, Warszawa 1948, s. 122.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Zob. art. XIII dekretu z dnia 25 września 1945 r. przepisy wprowadzające Prawo małżeńskie (Dz.U. nr 48, poz. 271, ze zm.).

wskazał Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 29 grudnia 1947 r., I C 1679/47⁴⁸, zgodny wniosek małżonków o rozwód obejmować mógł wszystkie kwestie, jakie rozstrzygać powinien był lub mógł wyrok rozwodowy, w tym także kwestię wspomnianego zadośćuczynienia.

Innym przykładem ustawowej regulacji odpowiedzialności za rozkład pożycia (często przecież wynikający ze zdrady) było rozwiązanie zawarte w art. 27 § 1 kodeksu rodzinnego z 1950 r.⁴⁹, zgodnie z którym małżonek winny rozwodu mógł zostać – na żądanie drugiego małżonka – pozbawiony, w całości lub w części udziału w majątku wspólnym. Przesłanką zastosowania tej instytucji było, aby wina małżonka została stwierdzona w wyroku rozwodowym (art. 31 § 1 k.r.)⁵⁰. Drugą przesłanką umożliwiającą wytoczenie stosownego powództwa⁵¹ było to, że małżonek winny nie przyczynił się wcale do powstania majątku wspólnego lub przyczynił się nieznacznie.

Obowiązek wierności małżeńskiej, statuowany w art. 23 zd. 2 k.r.o.⁵², lokuje zdradę małżeńską w klasie zachowań bezprawnych⁵³. Próżno jednak szukać we współczesnym polskim prawie rodzinnym wyraźnej podstawy prawnej dla roszczeń o naprawienie krzywdy wywołanej zdradą małżeńską. W praktyce i nauce prawa, w tym w orzecznictwie, próbowano konstruować stosowne roszczenia w oparciu o przepisy dotyczące naruszenia dóbr osobistych (art. 23 i 24 w zw. z art. 448 k.c.). Polskie prawo cywilne odrzuca – niezależnie od sporu o to, czy zawarcie małżeństwa jest umową, czy też innego rodzaju czynnością⁵⁴ – koncepcję formułowania roszczeń kontraktowych z powodu niewypełnienia osobistych obowiązków małżeńskich⁵⁵. Praktyka orzecznicza sądów polskich nie zaakceptowała do tej pory ogólnej zasady, że krzywda będąca skutkiem

⁴⁸ OSN(C) 1948, nr 3, poz. 78.

⁴⁹ Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny (Dz.U. z 1950 r., nr 34, poz. 308, ze zm.), dalej jako: k.r..

⁵⁰ M. Grudziński, J. Ignatowicz, *Kodeks rodzinny. Komentarz*. Warszawa 1955, s. 110.

⁵¹ Brak było podstaw, w oparciu o ówczesne przepisy, do rozpoznawania tej kategorii spraw w postępowaniu niespornym. Por. art. 1 ustawy z dnia 18 lipca 1945 r. – Kodeks postępowania niespornego (Dz.U. z 1945 r., nr 27, poz. 169, ze zm.).

⁵² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tj.: Dz.U. z 2017 r., poz. 682, ze zm.), dalej jako: k.r.o.

⁵³ W sytuacji jasnej sprzeczności zachowania z odpowiednią normą prawną jest to w zasadzie konstatacja automatyczna, niewymagająca sięgania po argumenty wskazujące na szeroką koncepcję bezprawności przyjmowaną w polskim prawie cywilnym.

⁵⁴ Zob. zam. wielu: M. Domański, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Legalis/el. 2019, komentarz do art. 1 ustawy, nb. 1-38.1.

⁵⁵ O niedopuszczalności dochodzenia roszczeń kontraktowych: zob. J. Pawliczak, [w:] K. Osajda (red.), *op.cit.*, komentarz do art. 23 ustawy, nb. 140-142.

naruszenia zobowiązania podlegać miałyby naprawieniu w drodze zapłaty zadośćuczynienia⁵⁶.

Pośród znanych polskiemu orzecznictwu dóbr osobistych znajdziemy też prawo do życia rodzinnego⁵⁷, w którego ramach poszukiwać zaś można dalej prawa do małżeństwa i prawa do trwania w nim⁵⁸. Zdrada małżeńska, prowadząc do rozpadu rodziny, mogłaby być uznana za zachowanie naruszające te prawa (szczególnie w razie rozwodu)⁵⁹, a także prawa do intymności i prywatności⁶⁰ (choć naruszenia tych akurat dóbr nie należałoby w sposób mechaniczny doszukiwać się przy każdej zdradzie). Naturalnie możliwość dochodzenia roszczeń z art. 448 k.c. zależna byłaby od zaistnienia dalszych przesłanek odpowiedzialności kompensacyjnej, oraz braku przesłanek negatywnych (np. zgoda małżonka uchylałaby bezprawność „zdrady”⁶¹).

5. Wyrok Sądu Najwyższego w sprawie odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych wynikające ze zdrady małżeńskiej (IV CNP 31/17) – omówienie i uwagi krytyczne

Stanowisko powyższe było podzielane przez sądy powszechne, które w sprawach wnoszonych w związku ze zdradą małżeńską zasądzały na rzecz powodów zadośćuczynienia. Niedawne orzeczenie Sądu Najwyższego wydaje się jednak przekreślać dotychczasowy dorobek doktryny i orzecznictwa. Jakkolwiek jest to orzeczenie wpisujące się w, jak przykładowo przedstawiono wyżej, globalną linię rozwoju prawa, to jednak nie jest ono wolne od argumentacyjnych słabości.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2018 r., IV CNP 31/17, wydany w wyniku rozpoznania skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, wydaje się wskazywać na niedopuszczalność dochodzenia

⁵⁶ Por. np. M. Safjan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449*¹⁰, Legalis/el. 2018, komentarz do art. 448 k.c., nb. 7. Autor ten, wyrażając się z sympatią o możliwości stosowania art. 448 k.c. poza reżimem deliktowym, zauważa jednak, że pogląd ten nie spotkał się do tej pory z uznaniem w orzecznictwie.

⁵⁷ O którego istnieniu przekonująco wywodzi np. Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z dnia 16 stycznia 2013 r., I ACa 694/12, LEX nr 1293648, z tezą: „Prawo do życia w rodzinie i utrzymywania tego rodzaju więzi stanowi dobro osobiste (art. 23 i 24 k.c.)”.

⁵⁸ A. S. Tokarz, *Zdrada małżeńska. Zadośćuczynienie za zerwanie więzi rodzinnych*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 4, s. 104, 107.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 109.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 114.

⁶¹ *Ibidem*.

roszczeń o zadośćuczynienie krzywdzie wywołanej zdradą małżeńską. W omawianej sprawie powód dochodził od byłej żony oraz jej wieloletniego kochanka (a prywatnie dawnego kolegi powoda) zadośćuczynienia. Powód jako jeden z czynników wpływających na wymiar swojego cierpienia wskazywał także na to, że biologicznym ojcem czwórki dzieci, które urodziły się podczas małżeństwa powoda z pozwaną, a powód wychowywał je jako własne, okazał się ów kochanek żony. Sądy powszechne dopatrzyły się w sprawie naruszenia czci, dobrego imienia, a także prawa do życia rodzinnego powoda, zasądając na jego rzecz zadośćuczynienie od obojga pozwanych (I instancja), następnie podwyższone w części zasądającej je od pozwanego kochanka (II instancja). Wyrok Sądu II instancji został następnie zaskarżony przez Rzecznika Praw Obywatelskich, który zarzucił mu, obok naruszenia materialnych przepisów o dobrach osobistych, także naruszenie art. 31 ust. 1⁶² oraz 47⁶³ Konstytucji RP, gwarantujących wolność osobistą i prawo do prywatności obejmujące między innymi prawo decydowania o swoim życiu rodzinnym i osobistym.

Sąd Najwyższy zgodził się z tą argumentacją, stwierdzając wydanie zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa. W uzasadnieniu tego judykatu wskazano cały szereg argumentów na poparcie tezy, że relacje małżeńskie nie mogą, w zakresie ich naruszenia przez zdradę, podlegać ochronie w ramach instytucji dóbr osobistych. Przeciwno tym argumentom można jednak wysunąć silne zastrzeżenia, pozwalające uznać, że są one nietrafione lub co najmniej „niedoszlifowane”.

Uzasadnienie omawianego orzeczenia wychodzi z założenia, że dobro osobiste, chroniące życie rodzinne i relacje emocjonalne osób bliskich istnieje. Jednak, w ocenie Sądu Najwyższego, *do uznania więzi rodzinnych, jako dobra prawnego chronionego na podstawie art. 23, 24, 446 § 4 lub art. 448 k.c., dochodzi w szczególnych sytuacjach, definitywnej utraty tych więzi na skutek śmierci osób najbliższych będącej następstwem działań osób trzecich.*

W ocenie Sądu Najwyższego sytuacje te od zdrady małżeńskiej różni to, że do zerwania chronionych prawem więzi dochodzi wskutek czynników zewnętrznych (owe osoby trzecie), a nie jednego z podmiotów relacji rodzinnych. Stosunki pokrzywdzonego i osoby trzeciej, będącej naruszcycielem więzi rodzinnych pokrzywdzonego, nie podlegają regulacji prawnorodzinnej, inaczej niż więź małżeńska. Trudno jednak uznać to za argument przesadzający o niedopuszczalności

⁶² Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.

⁶³ Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

dochodzenia zadośćuczynienia od kochanka małżonka. Ten – lub ta – jest przecież w stosunku do pokrzywdzonego osobą trzecią; w takim przypadku czynnikiem różniącym przypadki aprobowane przez Sąd Najwyższy od omawianych sytuacji zdrady jest tylko – czysto przecież subiektywna – *gravitas* naruszenia. Argument powyższy nie wydaje się także rozstrzygać o braku podstaw do żądania zadośćuczynienia od samego niewiernego małżonka. To, że istnieją podstawy do kierowania roszczeń do osoby trzeciej naruszającej relacje rodzinne, nie powinno samo przez się przesądzać o niemożności ich kierowania do samego podmiotu owych relacji, na którym to ciąży zresztą przecież szczególnie, prawny obowiązek ich zachowania (obowiązek wierności małżeńskiej z art. 23 k.r.o.).

Sąd Najwyższy stwierdził dalej, że domaganie się prawnej ochrony więzi rodzinnych dopuszczalne jest w tylko takim zakresie, w jakim prawo ją przewiduje. Trudno podzielić ten argument. Kontrowersja leżąca u podwalin orzeczenia Sądu Najwyższego nie dotyczy przecież stosowania instrumentów prawa nieznanego, swoistych kreacji prawa sędziowskiego, a tylko stosowania do sytuacji małżonków norm ogólnych. Sąd, oddalając roszczenie, z powołaniem się na ogólną jego niedopuszczalność, powinien raczej uzasadnić, dlaczego do związków małżeńskich nie stosować owych zasad ogólnych. Próbując, jak się wydaje, temu sprostać, Sąd Najwyższy wskazał, że brak stosownych instrumentów prawa rodzinnego (jak się wydaje: takich, jak np. art. 29 dekretu Prawo małżeńskie) nie przesądza o tym, by osoba pozbawiona więzi rodzinnych mogła domagać się ochrony w ramach roszczeń opartych na przepisach o dobrach osobistych. Także i ten argument nie może zostać w pełni zaaprobowany. Przekornie można rzec, że równie uzasadniona byłaby konstatacja, że z owego braku stosownej regulacji prawa rodzinnego nie wynika wcale, że pokrzywdzony nie może z zasad ogólnych skorzystać. Przyjęło się wszak uważać, w tradycji wykładni prawa, że brak norm szczególnych nakazywałby stosowanie norm ogólnych. Oczywiście powyższe nie jest zasadą bezwzględną, jednak odstępianie od niej wymaga podania argumentów, na przykład o celowym w wykonaniu ustawodawcy pozostawieniu danej sytuacji bez regulacji szczegółowej przy jednoczesnej intencji wyłączenia regulacji ogólnej. Takich argumentów Sąd Najwyższy nie dostarczył.

Sąd Najwyższy wskazał także, że zadośćuczynienie jest tylko jednym z instrumentów ochrony dóbr osobistych: uznanie jego dopuszczalności musiałoby pociągać za sobą aprobatę dla wykorzystania pozostałych instrumentów, np. zakazu zbliżania się przez małżonka do określonej osoby, bądź nakazu zerwania danej znajomości. Zastanawiać może, czy – pomijając kwestie rzeczywistej wykonalności i egzekwowalności takich nakazów lub zakazów – powinny one budzić aż taki opór. Zasadniczy problem jednak w tym, że sam Sąd Najwyższy

przesądził, że dobra osobiste, na naruszenie których powołał się powód, istnieją – jednak, w ocenie tego Sądu, nie podlegają ochronie na drodze żądanej przez powoda. Ta konstatacja jest jednak dziełem wykładni prawa, interpretacji norm tak zwykłych, jak konstytucyjnych, prowadzącym do wniosku, że dobro osobiste istnieje, a jednak pozbawione jest w pewnej klasie przypadków ochrony prawnej (*prima facie* mu przynależnej na podstawie art. 23 i 24 k.c.). Skoro tak można uczynić, to nie ma powodu, by, wzorem rozumowania przedstawionego przez A.S. Tokarza⁶⁴, nie niuansować, w drodze wykładni, i nie modyfikować katalogu środków prawnych przysługujących małżonkowi zdradzonemu, ograniczając go do niebudzącego takich wątpliwości zadośćuczynienia.

W efekcie Sąd Najwyższy uznał, że zachowanie pozwanych w omawianej sprawie mogło i powinno było przełożyć się tylko na inne, znane prawu rodzinnemu sankcje: rozwiązanie małżeństwa powoda z pozwaną przez rozwód z przypisaniem winy rozkładu pożycia żonie powoda. Stwierdzono także, że nie doszło do naruszenia czci powoda, jako że w sprawie brakło zachowania, którego adresatem byłby powód (takiego, jakim dla konkretnego poszkodowanego jest ośmieszający go rysunek). W tym zakresie wydaje się, że Sąd Najwyższy dopatruje się w regulacji dóbr osobistych wymogu istnienia winy umyślnej, którego próżno dopatrywać się w art. 23, 24⁶⁵ lub 448 k.c.⁶⁶. Na to bowiem przekłada się w istocie wymóg istnienia w sprawie zachowania naruszcyciela „zorientowanego” na naruszenie czci poszkodowanego. Może natomiast istnieć cała gama zachowań, których umyślnym celem nie jest skrzywdzenie poszkodowanego, ale skutek taki osiągają w warunkach nieumyślności, wciąż jednak zasługującej na negatywne wartościowanie w prawie cywilnym.

Jeśli zaś chodzi o tzw. cześć wewnętrzną (wyobrażenie o samym sobie), stwierdzono w omawianym wyroku, że żaden człowiek nie może mieć prawnie ugruntowanego oczekiwania wolności od tego rodzaju uczuć wywołanych zachowaniem drugiej osoby. Co także znamienne, Sąd Najwyższy dostrzegł, że w zachowaniu pozwanego brak było elementu bezprawności (inaczej niż u pozwanej byłej żony powoda, która związana była obowiązkiem wierności małżeńskiej). Stwierdziwszy powyższe, Sąd Najwyższy zgodził się jednak z argumentacją Rzecznika Praw Obywatelskich: uznał, że z zasady wolności jednostki

⁶⁴ A. S. Tokarz, *op.cit.*, s. 111.

⁶⁵ Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 lipca 1982 r., I CR 225/82, LEX nr 8441: „Wprowadzone w art. 24 k.c. domniemanie bezprawności dotyczy zachowania się sprzecznego z normami prawa lub zasadami współżycia społecznego, bez względu na winę lub nawet świadomość sprawcy”.

⁶⁶ Po zmianie treści art. 448 k.c. ustawą z dnia 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 114, poz. 542), konstatacja ta nie powinna budzić wątpliwości.

wynika, iż nikogo nie można zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje, a jeśli działanie jednostki nie narusza przepisów prawa, to brak jest podstaw do wyciągania wobec takiej jednostki konsekwencji prawnych. Dostrzec można jednak, że ten argument ewentualnie odnieść można tylko do osoby trzeciej, która wchodzi w romans z osobą związaną węzłem małżeńskim. Jednak w kontekście małżonka winnego zdrady rozumowanie takie rozmija się treścią art. 23 k.r.o., którego, *nota bene*, naruszenia – i, co za tym idzie, bezprawności – w zachowaniu byłej żony powoda dopatrzył się Sąd Najwyższy na kartach tego samego uzasadnienia.

6. Zakończenie

Jak wynika z krótkiego omówienia prawnych ram odpowiedzialności majątkowej za zdradę małżeńską w systemach prawnych bliskich polskiemu (Austria i Niemcy) oraz *common law*, roszczenia tego rodzaju obecne były w tradycji i kulturze prawnej państw Zachodu. Współcześnie, z wyjątkiem kilku stanów USA, doszło jednak do ich praktycznego usunięcia z porządku prawnego owych państw. Co ciekawe, w opartym na zasadzie *stare decisis* systemie *common law* doszło do tego raczej w drodze decyzji prawodawców, zaś w germanistycznych porządkach prawa stanowionego – raczej w wyniku orzeczeń sądów. Jak się jednak wydaje, podstawą takiego stanu rzeczy jest szereg zmian w mentalności społecznej, szczególnie dotyczących postrzegania roli małżeństwa jako instytucji. Zmiany te w oczywisty sposób dotyczą także Polski.

Omawiane w niniejszym tekście rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego zdaje się wyływać z chęci rozstrzygnięcia problemu odpowiedzialności majątkowej za zdradę małżeńską w duchu owych właśnie przemian prawa stanowionego i sędziowskiego, z jakimi mieliśmy do czynienia w ostatnich dekadach w państwach szeroko pojętego Zachodu, zakotwiczonych w przemianach społecznych. Przemiany te, i trend w stanowieniu i interpretowaniu prawa przez nie wyznaczone, oceniać można różnie. Kłopotem, którego nie uniknął Sąd Najwyższy, jest osadzenie argumentów prawnych o niedopuszczalności zadośćuczynienia za zdradę w siatce pojęciowej i regulacyjnej polskiego prawa. Istnieją w polskiej przestrzeni prawa rodzinnego mocne argumenty za możliwością wywodzenia takich roszczeń. Odrzucenie ich dopuszczalności powinno się dokonać – o ile nie za sprawą interwencji ustawodawcy – to w oparciu o solidne, niesprzeczne wewnętrznie, mocne nie tylko funkcjonalnie, ale i językowo, i systemowo, rozumowania.

Bibliografia

Akty prawne

- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*, JGS Nr. 946/1811.
- Bürgerliches Gesetzbuch*, ustawa z dnia 18 sierpnia 1896 r.
- Dekret z dnia 25 września 1945 r. Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie (Dz.U. nr 48, poz. 271, ze zm.).
- Dekret z dnia 25 września 1945 r. Prawo małżeńskie (Dz.U. z 1945 r., nr 48, poz. 270, ze zm.).
- Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań, Dz.U. z 1933 r., nr 82, poz. 598, ze zm.).
- Ustawa z dnia 18 lipca 1945 r. – Kodeks postępowania niespornego (Dz.U. z 1945 r., nr 27, poz. 169, ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny (Dz.U. z 1950 r., nr 34, poz. 308, ze zm.).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tj.: Dz.U. z 2017 r., poz. 682, ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 114, poz. 542).

Literatura

- Banasik K., *Bigamia w polskim prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 9.
- Brook H., *Conjugal rites. Marriage and marriage-like relationships before the Law*, New York 2007.
- Domański M., *Orzekanie o winie rozkładu pożycia w wyroku rozwodowym. Raport z badania pilotażowego*, wyd. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.
- Drożdż A., *Zdrada dramatem człowieka i złem moralnym*, Śląskie studia historyczno-teologiczne 2009, t. 42, z. 2.
- Garner B.A., *Black's Law Dictionary*, 9th Ed., New York 2009.
- Gromek K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*. Komentarz, Legalis/el. 2018.
- Grudziński M., Ignatowicz J., *Kodeks rodzinny*. Komentarz. Warszawa 1955.
- Grzybowski S., *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1980.
- Gulczyński A., *Cywilnoprawne skutki cudzołóstwa na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego* 2002, nr 7.
- Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, Legalis/el. 2018.
- Herring J., *Family law*, Dorset 2017.
- Heuston R.F.V., *Salmond on the Law of Torts*, London 1996.

- Hunter Brunton H., *The Questionable Constitutionality of Curtailing Cuckolding: Alienation of Affection and Criminal Conversation Torts*, [w:] *Duke Law Journal*, Vol. 65/2016.
- Jaroszewski Ł., *Prawo rodzinne: Zadośćuczynienie za zdradę małżeńską*, <http://ljlegal.pl/prawo-rodzinne-zadosuczynienie-za-zdrade-malzenska/>.
- Jaworski W. L., *Prawo cywilne na ziemiach polskich, Tom I. Źródła. Prawo małżeńskie osobowe i majątkowe*, Warszawa-Kraków 1919.
- Kranzgeld, [w:] *Rechtslexikon.net*, <http://www.rechtslexikon.net/d/kranzgeld/kranzgeld.htm>.
- Krajewski R., *Prawa i obowiązki seksualne małżonków. Studium prawne nad normą i patologią zachowań*, Warszawa 2009.
- Longchamps de Berier R., *Zobowiązania*, Lwów 1938,
- Matys J., *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010.
- Młynarski T., *Zadośćuczynienie pieniężne z art. 448 k.c. w razie śmierci osoby bliskiej w kontekście postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2014 r. (III CZP 2/14)*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” nr 17 (2/2014).
- Młynarski T., *Zadośćuczynienie za krzywdę dla rodziny i osób w stałych związkach*, „Rzeczpospolita”, 24 lutego 2015.
- Nawracała J., *Zadośćuczynienie za śmierć osoby bliskiej - wybrane zagadnienia*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” nr 11 (2/2011).
- Norgrave D., *Family justice review*, London 2012.
- Robert R. (red.), *Family Life and the Law*, Oxford 2007.
- Sekuła M., *Problematyka zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową*, „Radca Prawny” 2008, nr 2,
- Singer J. B., *The Privatization of Family Law*, 1992 Wis. L. Rev.
- Stolarek D., *Cudzołóstwo. uwagi na tle regulacji rozwodowej kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „Palestra” 2013, nr 9-10.
- Streitmayer M., *Ehebruch und Schadenersatz*, Graz 2011.
- Sunstein C., Thaler R.H., *Privatizing Marriage*, *The Monist* 3-4/2008.
- Sunstein C., Thaler R.H., *Privatizing Marriage*, [w:] *Nudge. Improving decisions about health, wealth and happiness*, New Haven & London 2008,
- Szpunar A., *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999,
- Tokarz A.S., *Zdrada małżeńska. Zadośćuczynienie za zerwanie więzi rodzinnych*, „Przeгляд Sądowy” 2011, nr 4.
- Weinstein J. D., *Adultery, Law, and the State: A History*, [w:] *Hastings Law Journal*, Vol. 38, 1986.
- Witecki J., *Prawo małżeńskie. Komentarz*, Łódź 1946.

Zalucki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis/el. 2019.

Zoll F., *Zobowiązania w zarysie*, Warszawa 1948.

Orzecznictwo

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 1947 r., I C 1679/47, OSN(C) 1948, nr 3, poz. 78.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie w wyroku z dnia 16 stycznia 2013 r., I ACa 694/12, LEX nr 1293648.

Wyrok Sądu Apelacyjnego Teksasu do Spraw Cywilnych z siedzibą w Tyler w sprawie *McMillan v. Fenselthal*, 482 S.W.2d 9, Tex.Civ.App.-Tyler, z dnia 18 maja 1972 r.

Wyrok Sądu Apelacyjnego Karoliny Północnej (*North Carolina Court of Appeals*) ws. *Cannon v. Miller*, 71 N.C. App. 460, 322 S.E.2d 780 (1984), uchylony jednak przez stanowy Sąd Najwyższy (*North Carolina Supreme Court*).

Wyrok Sądu Konstytucyjnego Republiki Południowej Afryki z dnia 19 czerwca 2015 r., sygn. akt CCT 182/14 w sprawie *DE v RH*.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 1982 r., I CR 225/82, LEX nr 8441.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2018 r., IV CNP 31/17, LEX nr 2621125.

Wyrok Sądu Najwyższego Pensylwanii (Supreme Court of Pennsylvania) z dnia 14 listopada 1949 r. w sprawie *Antonelli v. Xenakis*, 363 Pa. 375.

Wyrok Tajnej Rady Wielkiej Brytanii (*Privy Council*) z dnia 28 lutego 1952 r. w sprawie *John Lemm v Thomas Alexander Mitchell* (Hong Kong) [1912] UKPC 25.

Streszczenie

Celem autorów niniejszego artykułu jest analiza możliwości żądania zadośćuczynienia za krzywdę w postaci zdrady małżeńskiej (cudzołóstwa). W tym celu, posługując się metodą komparatystyczną i historyczną, zarysowują oni regulację tej kwestii w innych systemach prawnych, zarówno bliskich polskiemu (niemiecki i austriacki), jak i dalszych, w których jednak kwestia ta jest ważnym elementem prawa zobowiązań (*common law*). Na tym tle następuje przedstawienie tego zagadnienia w prawie polskim. Odnosząc się do historii (w tym dekretu Prawo małżeńskie z 1945 r.) i dogmatycznego ujmowania krzywdy oraz dóbr osobistych na gruncie rodzimym, autorzy dokonują analizy argumentacji, zastosowanej w dotyczącym tej kwestii wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2018 r., IV CNP 31/17. Pozwala to na zasygnalizowanie szczególnie dyskusyjnych punktów w dyskusji o dopuszczalności żądania finansowej rekompensaty za zdradę małżeńską, a zarazem na przedstawienie potencjalnych podstaw prawnych na wystosowywanie tego rodzaju roszczeń

SŁOWA KLUCZOWE: prawo małżeńskie, zadośćuczynienie, zdrada, cudzołóstwo, *common law*, prawo austriackie, prawo niemieckie

Summary

The authors aim to analyze the possibility of claiming monetary compensation for non-material damage resulting from marital infidelity (adultery). Comparative and historical methods are employed to outline the foreign law, both in systems similar to Polish law (German and Austrian systems) as well as in the vastly differing common law system, where the issue is an important element of contract law. Then the problem of admissibility of monetary claims for marital infidelity in Polish law is discussed. Referring to history (including the decree on marital law of 1945) and the dogmatic approach to injury and personal rights in Polish law, developing on the academic constructions justifying the admissibility of such claims, the authors analyze the arguments employed by the Supreme Court's decision of 11 December 2018, case no. IV CNP 31/17. This allows to highlight some particularly controversial points in the discussion on the admissibility of claims for monetary compensation for marital infidelity, and at the same time to present potential legal grounds for making such claims.

KEYWORDS: marital law, damages, infidelity, adultery, common law, Austrian law, German law

Nota o autorach

Mgr Krzysztof Bokwa, absolwent Wydziału Prawa i Administracji UJ, doktorant w Katedrze Powszechnej Historii Prawa tamże (opiekun naukowy: prof. dr hab. Andrzej Dziadzio), aplikant adwokacki trzeciego roku przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Krakowie. Absolwent szkół praw obcych: ukraińskiego, austriackiego i słowackiego na Wydziale Prawa i Administracji UJ, naukowo zajmuje się historią prawa Europy Środkowej (w szczególności austriackim prawem cywilnym w XIX-XX wieku) oraz komparatystyką prawną; afiliacja: Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński, ORCID: 0000-0002-7625-6809.

Mgr Iwo Jarosz, absolwent Wydziału Prawa i Administracji UJ, doktorant w Katedrze Prawa Cywilnego tamże (opiekun naukowy: prof. dr hab. Fryderyk Zoll). W 2018 roku ukończył aplikację adwokacką przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Krakowie, w marcu 2019 r. zdał egzamin adwokacki, ORCID: 0000-0003-3671-1982; afiliacja: Katedra Prawa Cywilnego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński.